

OCENE

NEUTRUDNE POPOTNICE IN DRAGOCENE SOPOTNICE

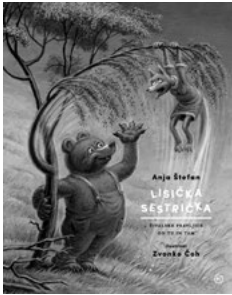
Anja Štefan: *Lisička sestrička*.

Ilustracije Zvonko Čoh.

Spremna beseda: Mladen Dolar.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2024

(Zbirka Zlata ptica)

Zajetna knjiga, ko jo odpremo in po njej malo polistamo, brunda, cvili, renči, tuli, kikirikika, žužnja in nasploh vrvi od živalskih glasov in podob. Kako ne bi, ko pa so v njej zbrane živalske pravljice od tu in tam, z vseh koncev sveta, nekaj kajpada tudi iz naših krajev. Toda najprej nas prestrežejo verzi Anje Štefan, ki je pravljice izbrala, prevedla in priredila, skratka, opravila ogromno delo. Večina je bila v zadnjega četrto stoletja že objavljena v revijah *Ciciban* in *Cicido*, nekaj pa se jih v tej izdaji domačemu bralcu ponuja prvič. Omenjeni verzi nas povabijo v svet pravljič in nam mimogrede še nakažejo njihovo naravo. Takole beremo: „*Nekoč nekje, ne ve se, kje, / so pravljice nastale, / da bi veselju našle pot / in kaj modrosti dale.*“ Seveda, pravljice so nam v užitek in nam namešajo, kot pravi pesnica, vsak-

danjost in čudesa, a hkrati so nam lahko tudi v razmislek, v poduk ali za zgled.

V njih bomo našli živali vseh vrst z najrazličnejšimi značajskimi potezami, kot jih najdemo pri ljudeh, živali, ki se znajdejo v nevarnosti, živali, ki se pehajo za določenim ciljem, takšne, ki gojlufajo, one, ki so pametne, pogumne in bojzljive, daljnovidne in lahkomišelnne ... Marsikatera pravljica je bolj neizprosna, kot bi si upalo biti kakšno sodobno besedilo (živali denimo jedo ena drugo ipd.), pri čemer je Anja Štefan najbolj grobe iz svojega izbora izpustila. Zanimivo je na primer opazovati, koliko različnih vlog ima – zelo priljubljen – lik lisice: enkrat je premetena, tako se denimo v hrvaški pravljici *Ne smrdi in ne diši*, v kateri se na levovo vprašanje, ali v njegovi luknji smrdi, elegantno izmaže z izgovorom, da ima zamašen nos in nič ne voha, saj ve, da pravega odgovora ni; medveda, zajca in volka, ki so vsak po svoje odgovorili, je namreč doletela žalostna usoda. Kdaj drugič je goljufiva, tretjič kdo prelišči njo, četrtič celo komu priskoči na pomoč ... Prav tako je zanimivo opazovati tudi to, kako se ponavljajo določeni pravljичni tipi oziroma koliko različni poznajo in koliko življenj imajo; gotovo vsi poznamo pravljico o treh prašičkih, malokdo pa je verjetno slišal za pravljico *Volk in tri goskice* iz San Marina ali za pravljico *Trije zajčki* iz Turčije, kjer namesto volka zajčkom preti lisica. Enako zanimivo je opazovati, na kakšne načine določene pravljice razlagajo določene lastnosti, navade ipd.; v slovenski pravljici *Kraljiček*, kralj vseh

ptic izvemo, zakaj se kraljiček raje skriva in poje tako, da ga le malokdo sliši, pravljica *Leopard in njegov boben* nam pojasni, kako je želva dobila oklep, švicarska pravljica *Kočija iz orehovih lupin* pa nam denimo pove, zakaj petelinčki in kokoške spijo le še v kurnikih in nič več v gostilnah. V pravljicah bomo naleteli tudi na različne znane postopke upovedovanja, recimo na veriženje (na primer v francoski pravljici *Repek*, kjer dejstvo, da oven noče v hlev, za seboj potegne niz ukazov ... ali v švicarski pravljici *O miški, ki se je preveč smejala*, kjer mora, če želi priti do niti, s katero bi si zašila kožušček, tekati od „postaje do postaje“ oziroma opraviti to in ono) ali kopičenje (v italijanski pravljici *O petelinčku, ki je hotel postati papež*, se petelinčku na poti pridruži kopica živali, ki na koncu končajo bolje kot petelinček, saj ta, namesto da bi postal papež, postane – pečenka; v ruski pravljici *Gradič* pa se v vrč naseljuje vedno več živali, od muhe do volka, dokler ne pride medved in se na vrč usede ...).

V mnogih besedilih nam je torej kaj znanega, pa naj si gre za motive, postopke, značajske tipe, sporočila ali kaj drugega, a vendar je hkrati v njih vedno znova tudi kaj svežega in presenetljivega in prav v tem tiči čar pravljič. V kubanski pravljici *Kako je mama miš pregnala mačko* nas recimo do (znane)ga sporočila, da včasih lahko pomaga, če govoriš kakšen tuj jezik, pripelje razmeroma nepričakovan obrat. Včasih da določeni pravljici svežino kakšna drobna bizarnost, tako denimo v nemški pravljici *Majhna klobasa klobasica in majhna miš* slednjo zanima, kako da je juha, ki jo kuha klobasica, vedno tako dobra, na kar ji klobasica odgovarja: „Zato ker vedno, ko jo kuham, tečem čeznjo.“ Ko to poskusi miš, se revica utopi. Včasih se živalskim junakom pridruži tudi kdo drug – lahko

so to človeški liki, lahko predmeti (za malo miško skupaj z živalmi žaluje tudi ograja; miški, ki se je preveč smejala, pa dela družbo ogeljček), lahko so to čarovnice; včasih živali živijo zelo naravno življenje, kdaj drugič pa si volk, recimo, omisli motor. Vse to so majhne začimbe, ki napravijo pravljice presenetljive in še bolj privlačne. Takšne dela tudi njihova besedilna podoba, ki jo je v svoje roke skrbno vzela Anja Štefan in mestoma še posebej zazveni, na primer v že omenjeni pravljici *O miški, ki se je preveč smejala*, kjer na koncu preberemo: „Koliko dela! Ampak zdaj je naša miška zopet cela!“ ali pa v pravljici *O kozi v lisičji luknji*: „Koža je skočila, stekla, čisto je zbežljala, Ritorogec pa za njo. Še danes se podita in bezljata kar se da – kdo ve, do kam sta že prišla.“, kdaj drugič pa pusti drugačen tok, denimo v pravljici *Volk in lisica na motorju*, kjer beremo takole: „Našel jo je v trnju, vso prestrašeno, in v bližnji vodici jo je spravljaj k sebi, ubogo lisico, je bila vsa krvava.“ V nekaterih pravljicah je prisoten tudi glas pripovedovalca, na primer v palestinskih *Treh kozličkih*: „Najraje imam pravljico o treh kozličkih. Takole gre, takole sem jo slišal /.../“, v drugih ne; različne so si torej, in v tej obsežni izdaji, ki nosi naslov po ukrajinski pravljici, jih je res za celo bogastvo.

Ilustracije Zvonka Čoha nas ponesejo tako v evropske gozdove kot v džunglo, v sušno poletje in ledeno zimo, na kmetije, v rove, na drevesa, v zemljanke, na morje ... in so polne gibanja in čustev, umetnik pa jih še popestri tako, da živali nemalokrat obleče in obuje v prav posrečene oprave. Tudi ko se pravljичno razkošje v besedi in podobi konča, pa knjige še zdaleč ni konec. Mladen Dolar v svoji spremni besedi razmišlja o pravljicah kot umišljenem modelu konfliktnega sveta, ki nam „/.../ skozi razrešitev, četudi fantastično,

ponujajo upanje in zaupanje, da je z realnimi konflikti mogoče priti na kraj in da se bodo na koncu dobro iztekli.“ Zaključí z ugotovitvijo, da „.../ nazadnje ni dveh svetov, ampak le en sam, v katerem moramo uveljavljati našo skupno človečnost, o kateri pričajo in ki nam jo nalagajo pravlјice.“ Dolarjevemu sklepnemu pozivu k človečnosti, pravičnosti in solidarnosti sledi *Knjigi na pot* Anje Štefan (in temu navedba virov), ki je izjemno dragocen in (za odrasle bralce knjige) gotovo vsaj tako zanimiv, kot so pravlјice same. V njem izvemo, kakšni so bili kriteriji izbora in zakaj se ji nekatere pravlјice niso zdele primerne in sprejemljive, kar podloži s konkretnimi primeri, podučimo se, od kod vse je zajemala gradivo in se seznanimo s postopki dela z besedili, ki ga dojema „kot ohranjanje in ustvarjalno svobodo hkrati“. Pokaže se, za laika morda celo nekoliko presenetljivo, da je preoblikovanje včasih kar obsežno, a Anja Štefan zelo dobro pojasni, zakaj se ji zdi to smiselno in potrebno: „Če je iskanje stika z občinstvom ena od temeljnih značilnosti folklornega pripovedovanja in če je pripovedovalčeva ubesedovalna svoboda eden od vrojenih vzvodov obstajanja pripovednega izročila – zakaj bi se temu v današnjem času odpovedovali?“

Ena od misli Anje Štefan je, da živimo v času, ko nam je „.../ čvrsta moč, ki preseva iz starih zgodb (seveda presejanih), potrebna. Potrebno nam je prepraševanje in utrjevanje naših temeljnih usmeritev, vrednot, lastnosti, našega odnosa do bližnjega in do skupnosti.“ Zato jim, ko bodo pravlјice, te večne, neutrudne popotnice od daleč in od blizu potrkale pri nas, le na široko odprimo vrata, da nas razveselijo in morda tudi razsvetlijo ter postanejo naše ljube sopotnice.

■ GAJA KOS

VEČPLASTNI MOZAIKI ŽIVLJENJA

Špela Frlic: *Dekle, obljubljeno soncu.*

Ilustrirala Ana Zavadlav.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2024

»Ljudskim pripovedovalkam, katerih imen si nismo zapomnili, a so s svojimi zgodbami pomagale zgraditi naš domišljjski svet,« je zapisano v uvodu svojstvene zbirke ljudskih pravlјic, ki jih je zbrala ter izvirno priredila zbiralka in raziskovalka ljudskega slovstva Špela Frlic. Gre za pravlјice z bosanske, hrvaške, makedonske, slovenske in srbske regije. Že abecedno zaporedje pod naslovom naštetih nacionalnih okolij nam da vedeti, da avtorice ni zanimala logika točno določenega, ožjega nacionalnega in kulturnega okolja, pač pa je uspešno prestopila ozke meje in vse skupaj povezala v logično, trdno celoto raznolikih balkanskih ženskih glasov.

Ob uspešnem avtorskem glasu Špele Frlic je potrebno že uvodoma opozoriti še na izjemen glas ilustratorke Ane Zavadlav, katere ilustracije v knjigi delujejo mistično, večplastno, mestoma celo groteskno, a nikoli pretenciozno v eno ali drugo smer; nasprotno: vsega je ravno prav – iz globine podob tako prihajajo odlično ujete nežnost, lirčnost in pravlјičnost, četudi je na površini zaznati surov in krvoločni svet. Likovna podoba tako učinkuje večpomensko, predvsem pa zelo odprto za mnoge možne interpretacije.